

16-ASIS FIZIKOS TURNYRAS
15-oji užduotis Nr. FT16-15 / 2023 04 24 – 2023 05 21

Sąlyga / FT16-15 ▼

Postūmiai

Daiktas pradžioje buvo nutolęs nuo ekrano atstumu $l = 1$ m, o tarp jų padėtu lęšiu ekrane gautas sumažintas daikto atvaizdas. Lęšį pastūmus toliau ekrano, jame buvo gautas atvaizdas, $n = 16$ kartų didesnis nei pradžioje. Raskite:

- 1) Lęšio laužiamąją gebą;
- 2) Daikto ir ekrano atstumus nuo lęšio;
- 3) Didinimą pradžioje ir pastūmus lęšį;
- 4) Daikto ir ekrano postūmius lęšio atžvilgiu bei atstumo tarp daikto ir ekrano pokytį tų pačių matmenų atvaizdo gavimui.

Pateikite aiškinamąjį brėžinį.

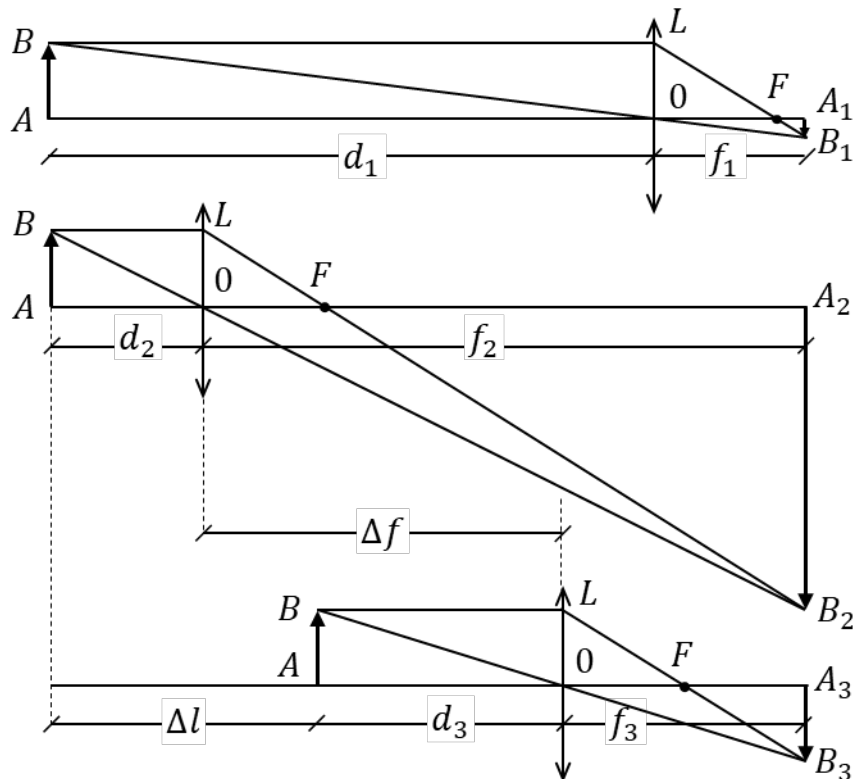
Užduotį parengė doc. dr. Stasys Tamošiūnas – Vilniaus universiteto Fizikos fakulteto Fotonikos ir nanotechnologijų instituto senioras, mokyklos „Fizikos olimpas“ direktorius, steigėjų tarybos narys ir dėstytojas.

▲ Šis tekstas svetainėje www.olimpas.lt nuolat skelbiamas nuo 2023 04 24.

Aiškinamasis sprendimas / FT16-15 ▼

Duota: $l = 1$ m; $n = 16$.

Rasti: D ; d_1 ; f_1 ; G_1 ; G_2 ; Δd ; Δf ; Δl .

Paveiksle stačia rodykle pažymėto daikto AB atvaizdas ekrane (apverstas) gaunamas tik glaudžiamuoju lęšiu L. Jis A_1B_1 yra sumažintas, kai daikto atstumas iki lęšio d_1 yra didesnis už atvaizdo atstumą f_1 . Lęšį pastūmus toliau^{x)} ekrano, kai atstumas tarp daikto ir ekrano nepakinta,

daikto atvaizdas A_2B_2 yra padidintas, o atitinkami atstumai $d_2 = f_1$ ir $f_2 = d_1$. Taigi, atstumas tarp daikto ir ekrano $l = d_1 + f_1 = d_2 + f_2$.

Pagal lęšio formulę gauname kvadratinę lygtį, kurios du sprendiniai yra tie paminėti atstumai:

$$\frac{1}{d} + \frac{1}{f} = D; \quad \frac{1}{l-f} + \frac{1}{f} = D; \quad Df^2 - Dlf + l = 0;$$

$$f_{2,1} = d_{1,2} = \frac{Dl \pm \sqrt{D^2 l^2 - 4Dl}}{2D} = \frac{l}{2} \left(1 \pm \sqrt{1 - \frac{4}{Dl}} \right).$$

Išsireiškiame didinimus G_1 ir G_2 bei pasinaudojame duotu jų sąryšiu $G_2 = nG_1$:

$$G_1 = \frac{f_1}{d_1}; \quad G_2 = \frac{f_2}{d_2}; \quad \frac{f_2}{d_2} = n \frac{f_1}{d_1}; \quad d_1 f_2 = n f_1 d_2; \quad d_1 = \sqrt{n} f_1;$$

$$1 + \sqrt{1 - \frac{4}{Dl}} = \sqrt{n} \left(1 - \sqrt{1 - \frac{4}{Dl}} \right); \quad 1 - \frac{4}{Dl} = \left(\frac{\sqrt{n}-1}{\sqrt{n}+1} \right)^2;$$

$$D = \frac{4}{l \left[1 - \left(\frac{\sqrt{n}-1}{\sqrt{n}+1} \right)^2 \right]}; \quad D = \frac{4}{1 \left(1 - \frac{9}{25} \right)} = 6,25 \text{ (m}^{-1}\text{)}.$$

$$d_1 = f_2 = \frac{l}{2} \left(1 + \sqrt{1 - \frac{4}{Dl}} \right); \quad d_1 = f_2 = \frac{1}{2} \left(1 + \sqrt{1 - \frac{4}{6,25 \cdot 1}} \right) = 0,8 \text{ (m)};$$

$$f_1 = d_2 = \frac{l}{2} \left(1 - \sqrt{1 - \frac{4}{Dl}} \right); \quad f_1 = d_2 = \frac{1}{2} \left(1 - \sqrt{1 - \frac{4}{6,25 \cdot 1}} \right) = 0,2 \text{ (m)}.$$

$$G_1 = \frac{0,2}{0,8} = 0,25; \quad G_2 = \frac{0,8}{0,2} = 4.$$

Tų pačių, kaip ir daikto AB, matmenų atvaizdas A_3B_3 gaunamas, kai daiktas ir jo atvaizdas yra vienodai (dvigubu židinio atstumu, 2OF) nutolę nuo lęšio:

$$\frac{1}{d_3} + \frac{1}{f_3} = D; \quad d_3 = f_3 = \frac{2}{D}.$$

Daiktą reikia nutolinti nuo pastumto lęšio mažiau, nei ekraną priartinti prie jo:

$$\Delta d = d_3 - d_2 = \frac{2}{D} - d_2; \quad \Delta d = \frac{2}{6,25} - 0,2 = 0,12 \text{ (m)};$$

$$\Delta f = f_3 - f_2 = \frac{2}{D} - f_2; \quad \Delta f = \frac{2}{6,25} - 0,8 = -0,48 \text{ (m)}.$$

Tada atstumo tarp daikto ir ekrano pokytis $\Delta l = \Delta d + \Delta f$; $\Delta l = 0,12 - 0,48 = -0,36 \text{ (m)}$. Taigi, atstumas tarp daikto ir ekrano yra sumažinamas iki $l' = 1 - 0,36 = 0,64 \text{ (m)}$.

Pateiktame paveiksle parodyta, kaip tų pačių matmenų atvaizdo A_3B_3 gavimui daiktas AB postūmiu Δl bei lęšis L postūmiu Δf yra priartinami link nejudinamo ekrano.

Aiškinamąjį sprendimą pateikė užduoties autorius doc. dr. Stasys Tamošiūnas.

▲ Šis tekstas svetainėje www.olimpas.lt nuolat skelbiamas nuo 2023 05 24.

Turnyro dalyvių sprendimų aptarimas / FT16-15 ▼

^{x)}Pirminėje paskelbtoje užduoties sąlygoje buvo kiek paklaidinama, kad padidintas atvaizdas gaunamas lęšį pastūmus arčiau ekrano, tikintis, kad sprendėjai, analizuodami galimus variantus su glaudžiamuoju lęšiu, o ir braižydami, teisingai nustatys, kad lęšį reikia pastumti arčiau daikto, taigi, toliau nuo ekrano, kaip ir pateikta dabar šiame sprendime.

Trys turnyro dalyviai apsiribojo daikto ir ekrano 0,6 m postūmiais lęšio atžvilgiu vėl pradinio, o ne tų pačių matmenų, kaip ir daikto, atvaizdo gavimui, jei atstumas tarp daikto ir ekrano nekistų. Čia gi reikėjo rasti to atstumo pokytį, tad ir ieškomi postūmiai gaunami mažesni.

Sprendimų aptarimą parengė užduoties autorius doc. dr. Stasys Tamošiūnas.

▲ Šis tekstas svetainėje www.olimpas.lt nuolat skelbiamas nuo 2023 05 24.

Sprendimų vertinimo kriterijų ir jų verčių lentelė / FT16-15 ▼

Nr.	Sprendimų vertinimo kriterijus	Vertė balais
1.	Laužiamoji geba	3
2.	Atstumai nuo lęšio ir didinimai	3
3.	Postūmiai ir atstumo tarp daikto ir ekrano pokytis	2
4.	Aiškinamasis brėžinys	2
5.	Nerodomi skaičiavimai (kiekvienam iš kriterijų Nr.1-3)	-0,5
6.	Netikslumai (kiekvienam iš kriterijų Nr.1-4)	iki (-1)
Didžiausias galimas sprendimų įvertinimas		10

Sprendimų vertinimo kriterijų ir jų verčių lentelę parengė užduoties autorius doc. dr. Stasys Tamošiūnas.

▲ Šis tekstas svetainėje www.olimpas.lt nuolat skelbiamas nuo 2023 05 24.